

Білоус О. С.

Криворізький державний педагогічний університет

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

Сучасне навчання має на меті сформувати особистість, здатну до активної творчої діяльності, що перетворює суспільство. Творче начало лежить в основі всього життя людини. Мистецтво, зокрема музика, приховує у собі великі можливості для формування морально-естетичного та творчого розвитку особистості.

Поняття "особистість" характеризує суспільну сутність людини, пов'язану із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства.

Особистість – це соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин [3, с.36]

Виявляється вона і формується в процесі свідомої діяльності й спілкування. Поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільнозначущого та індивідуального, неповторного.

Структура особистості багатогранна. Найхарактернішими її компонентами є скерованість (вибіркове ставлення людини до дійсності); можливості (сукупність здібностей, яка забезпечує успіх діяльності); характер (комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, у ставленні до себе, до суспільства); самоуправління (утвердження самосвідомості особистості, що здійснює саморегуляцію: підсилення або послаблення діяльності, самоконтроль, корекцію дій і вчинків, планування життя й діяльності) [3, с.36]

У національній концепції музичного виховання школярів, що заложена в шкільній програмі "Музика", особливо підкреслюється значення морального впливу художніх творів на учнів. І це закономірно: адже естетичне виховання важливе не саме по собі, а тими результатами, яких можна досягти за його допомогою, формуючи кращі якості та риси характеру особистості. Немає вражень, викликаних музикою, котрі б так чи інакше не переходили у моральні. Тільки через естетичне переживання реалізується виховна моральна функція музичного мистецтва. Важливо не просто розучити музичний твір з учнями, а й довести до свідомості його зміст, ідею, викликати відповідні почуття, а також бажання добре показати себе в практичних діях.

Шкільна програма по музиці заснована на українській національній культурі, морально-естетичний зміст якої переоцінити неможливо. Знайомлячись з музичною народною творчістю, з музичною спадщиною українських композиторів Н. Леонтовича, М. Лисенко, Л. Ревуцького, Я. Степового, К. Стеценко учні пізнають і емоційно переживають усю гаму людських почуттів, виражених особливостями українського мелосу, його інтонаційно-ладовою основою, тобто пізнаючи з боку естетичної значимості пісні. Але текст цих пісень несе в собі глибокий моральний зміст. "Як діждемо літа", "Вербовая дощечка", "Голочка", "Котику сіренький", "Подольночка", "Українка я маленька", "О, Україно" і цілий ряд інших пісень вчать співпереживати, співчувати втіленим у них поетичним образам, змушують задуматися про моральні якості особистості: доброту, любов, чуйність, шляхетність, порядність, великодушність. З огляду на те, що моральні якості засвоюються переживанням, а не логічним розумінням, можна думати, що моральний зміст музичних творів, підкріпленний емоційно-естетичним його переживанням під час

виконання або під час імпровізування на тему музичного твору може бути засвоєний учнями як особистісно значимий і увійти в систему ціннісних орієнтацій.

Сьогодні завдання полягає у тому, щоб визначити шляхи, умови, фактори і методи посилення виховного впливу музичного твору на учнів. Виховний вплив музичного твору відбувається тоді, коли він сприйнятий і відчутий, коли учень усвідомив те особливе й характерне, що хотів показати автор у своєму творі за допомогою художніх образів.

Сучасний розвиток музичної педагогіки характеризується тенденцією до активізації процесу морально – естетичного виховання через творчість учнів. Це обумовлено об'єктивними факторами: роллю творчості у пізнанні світу, необхідністю всебічного розвитку особистості, природньою активністю учня, яка потребує творчої діяльності.

Творчість – це діяльність, яка породжує щось нове, раніше невідоме на основі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, вмінь, продуктів. Творчість має різні рівні. Для одного рівня творчості характерне використання вже відомих знань та розширення меж їх використання; на іншому рівні створюється зовсім новий підхід, який змінює звичний погляд на об'єкт чи галузь знань [7, с.684]. У музичному словнику подається таке тлумачення музичної творчості: “музична творчість – це створення музики, а також музичне виконання. Термін “музична творчість” відносять і до сукупності творів одного автору, і до будь-якого жанру, а під час і до музики цілого народу (наприклад, українська музична творчість)”. Справжня музична творчість гуманна за своєю природою, оскільки спрямована на розвиток та саморозвиток особистості, культури суспільства.

Визначаючи творчість як вид людської діяльності, В. І. Андреев відзначає такі ознаки, що характеризують її як цілісний процес: наявність протиріччя проблемної ситуації або творчого завдання; соціальна та особиста значимість і прогресивність, яка робить внесок у розвиток суспільства та особистості; наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) передумов для творчості; наявність суб'єктивних передумов для творчості (знань, умінь, творчих здібностей особистості); новизна й оригінальність процесу і результату. Якщо з названих ознак не врахувати хоча б однієї, творча діяльність або не здійсниться, або її не можна буде назвати творчою [1, с.49].

Творчий процес тренує й розвиває пам'ять, мислення, активність, спостережливість, цілеспрямованість, логіку, інтуїцію. У музичній творчості ведучу роль відіграє синтез емоційної чуйності та мислення, абстрактного та конкретного мислення, логіки та інтуїції, творчого уявлення та активності, здібності приймати швидке рішення та мислити аналітично.

Творчість учня пов'язана з самостійними діями, з уміннями оперувати знаннями, навичками, застосовувати їх у раніше незнайомих умовах.

У музичній педагогіці та психології є ряд теоретичних та експериментальних праць, де надається висока оцінка виховному значенню творчості. Автори їх – видатні вчені та педагоги: Б. В. Асаф'єв, Б. Л. Яворський, Б. М. Теплов, П. П. Блонський, Л. С. Виготський, Н. О. Ветлугіна та ін.

Вчені-музиканти наголошують на важливості на музичних заняттях створювати умови для активного прояву кожного учня в різних видах творчої діяльності. Творчий процес пов'язаний з відчуттям радості, задоволення, емоційним переживанням музики.

Музична діяльність, музична творчість має невичерпані можливості для формування морально-естетичних якостей дитини, закладає початкові основи загальної культури особистості.

Ідею морального та естетичного значення музичної творчості розділяли і митці музичного мистецтва. "Я хотів би, щоб моя музика не просто приносила насолоду, а щоб під її впливом люди ставали кращими", - говорив Г. Ф. Гендель, німецький композитор, диригент, органіст. І в наш час визначається, що головним завданням музичного виховання в школі потрібно вважати "не стільки навчання музиці саме по собі, скільки вплив через музику... на мораль" [5, с. 273].

Французький естетик Етьєн Суріо пише, що музична творчість набуває важливого змісту як предмет виховання, оскільки володіє універсальним впливом: формує мислення, розвиває фантазію, уяву і впливає на мораль [6, с. 7].

Однією з важливих умов успішного формування моральних якостей особистості є створення дорослими естетичної обстановки навколо неї. На це багаторазово вказував Е. А. Аркін, при чому він підкреслював, що дитина повинна віддаватись радості із всією дитячою безпосередністю.

Необхідно звертати увагу учнів саме на ті сторони дійсності, які укріплювали б в них віру в перевагу добра і справедливості. Саме музична творчість, формування морально-естетичних якостей засобами музичної творчості і допомагає розв'язати ці завдання. Адже музика створює атмосферу добра, радості, співпереживання, підіймає настрій, являється тим стимулятором дитячої активності, який найефективніше може бути використаний у навчанні та вихованні.

Ідеї, проголошені педагогами минулого, активно розробляються в сучасній теорії та практиці музичного виховання. Так, Л. Г.

Дмитрієва розглядає музичну творчість як провідний метод музичного та морально-естетичного виховання учнів.

При застосуванні методу музичної творчості на уроці, як відзначає Л. Г. Дмитрієва, слід враховувати специфіку класу учнів у загальноосвітній школі, багатоплановість уроку музики по видам роботи, а також необхідність формування систематичних, активних, цілеспрямованих та розвиваючихся по своєму змісту творчих проявлень у всіх учнів.

Метод дитячої творчості дає змогу педагогу включати учнів в пошуково-художню діяльність. Музична творчість учнів відрізняється від інших типів їх роботи на уроці тим, що вони відкривають самі щось важливе, раніше невідоме їм у світі музики.

Для того, щоб музична творчість учнів на заняттях мала цілеспрямований, активний та емоційний характер, необхідний різноманітний комплекс педагогічних дій, а саме:

1. Дотримання принципу підходу до вибору музичного матеріалу для уроку: відбір із програми творів, які можуть служити базою для формування конкретних творчих навичок і в той же час відповідати загальноприйнятим дидактичним вимогам.

2. У використанні спеціальних форм роботи, які сприяють створенню на уроці атмосфери творчої активності, зацікавленості (гри, казки).

3. У виборі прийомів демонстрації зразків творчості у зв'язку з різними видами музичної діяльності учнів на уроці.

4. У різноманітній власній музично-художній імпровізації педагога, якої на уроці повино бути не менш, ніж імпровізації учнів.

5. У розробці серій творчих завдань та винаходжені більш ефективних форм їх постановки перед учнями.

6. У знаходженні можливостей введення дитячої творчості в урок при відповідному ускладненні творчих завдань від заняття до заняття.

7. В установленні найбільш раціональних шляхів внутрішньої взаємодії видів діяльності на кожному уроці, виходячи з основної теми заняття [4, с.167].

Метод дитячої музичної творчості ні в якому разі не виключає з уроку пояснення, розповідь, ілюстрацію та т. ін. Одне з головних завдань методу – допомогти учням вільно використовувати музичний досвід, який вони отримують на уроці. Творчість повинна гармонійно, поряд з іншими видами діяльності, вводитися у процес навчання.

Творчі завдання складаються з урахуванням усіх видів діяльності, які застосовуються на уроці: оперування музично-слуховими уявленнями ладу, ритму, форми; використання засобів музичної виразності; розвиток навички самостійного перенесення знань з однієї області в іншу. Ці завдання повинні формувати та активізувати творчі здібності, які стимулюють в свою чергу художньо-пізнавальний підхід учнів до сприйняття та виконання.

Вивчаючи різні за змістом і характером твори, необхідно методом зіставлення та порівняння вчити дітей відрізняти красиве від потворного, змістовне від безглузлого, виховувати в них високий художній смак, любов до своєї землі, Батьківщини, повагу до старших, доброту, чуйність, співчуття, бажання прийти на допомогу, сміливість та мужність. І все це має відбуватися в їх самостійній музичній творчості: виконанні ритмічних, шумових партитур, в імпровізаційних варіаціях, в драматизації, інтерпретації та інсценізації пісень.

Доцільність використання ритмічних партитур у процесі навчання обумовлена тим, що учні вчать простежувати ритмічний

розвиток музики. Вони емоційно переживають музику, "пропускаючи" ритм через себе.

Імпровізація та створення партитур для супроводу музичних творів самотійно або разом з вчителем поглиблює спостереження учнів за виявленням характеру твору. Вчитель навчає учнів переймати моральні ідеї сприйнятого твору, моральні якості героїв, ідентифікувати себе з героями, переживати почуття, виражені у творі. Твір залишає глибокий емоційний слід у душі учня, він виховує і навчає учня, якщо в основу музичної творчості взятий принцип свідомості й активності, якщо художньо-творчі нюанси не нав'язуються вчителем, а пропонуються самими учнями. Тому доцільно при розкритті загального змісту, характеру твору та його творчої інтерпретації спонукати учнів самим знаходити потрібну інтонацію голосу, силу звучання, відтінки, щоб виразити те, що вони переживають у ході музичної творчості і розкриття морального змісту твору.

Отже, прилучення дітей до музичного мистецтва, яке здійснюється на основі організації їх творчої діяльності, в різних її видах і проявах забезпечує не лише більш глибоке засвоєння знань і умінь, а сприяє духовному розвитку учнів, формуванню їх морально-естетичних якостей.

Література:

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества: Монография – Казань: КГУ, 1988. – 236с.
2. Ветлуга Н. А. Музыкальное развитие ребенка. – М.: Просвещение, 1967. – 415 с.

3. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів – К.: Академія, 2001. – 576 с.
4. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музикального виховання в школі: Уч. для пед. уч – щ. – М.: Просвещение, 1989. – 206 с.
5. Кабалевский Д. Б. Прекрасное побуждает доброе – М., 1973.
6. Фарбштейн А. А. Место музики в духовном розвитку человека. Сб. статей – Л., 1981.
7. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука – 2-е вид., перероб. 1 доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

В статті розглядається проблема формування морально-естетичних якостей особистості учнів засобами музичної творчості.

На основі аналізу структури особистості виділяються ті особистісні якості учнів загальноосвітньої школи, які піддаються корекції, вихованню під впливом музичної творчості. Даються поняття творчості, музичної творчості, розглядаються особливості її прояву у учнів. На основі аналізу шкільної програми "Музика" йдеться про народні пісні, які можуть вплинути на внутрішній стан учнів. Для отримання очікуваних результатів, автор рекомендує їх вивчення у процесі власної музичної творчості учнів у вигляді імпровізації, драматизації, інсценізації. Автор приходить до висновку про дієвість цих засобів у процесі формування морально-естетичних якостей особистості.

The article deals with the problem of forming of moral-aesthetic qualities of a pupils personality by means of creative work.

On the basis of analysis of a structure of a personality, personal qualities of pupils which can be corrected & educated under the influence of a musical creative work are marked out. The author gives the notions of creative work, musical creative work & considers how it is displayed in pupils. On the basis of analysis of a curriculum "Music" the author writes about folk songs which can influence the inner state of pupils. To get the awaited results, the author recommends to learn them in the process of pupils' personal music creative work in the form of improvisation, dramatization. The author comes to conclusion that the means are effective to form moral-aesthetic qualities of the personality.